

kötte helyeztek el a könyvtárban, és amelyek valószínűleg emiatt kerülhettek el mostanáig a kutatók figyelmét. Ide tartozik az a fentebb már említett két levél, pontosabban annak piszkozata, amelyet tudós társához, Otrókocsi Fóris Ferenchez írt Bél. Nagy jelentőséggel bír továbbá az a levél, amelyet Bél 1732-ben írt, minden bizonnyal a Helytartótanácsnak. A levél egy része a „Sciagraphia Operis Geographico-Historici de Hungaria”, egy szakszerűen összeállított jelentés a hivatal számára, amely arról számol be, hogy hogyan áll a *Notitia* egyes vármegyeleírásainak ügye, hogyan halad azok vármegyei és kancelláriai cenzúrája, illetve hogy elkészült-e már az adott leíráshoz a megyetérkép. A levél, amely csak töredékes formában maradt fenn, számos értékes adalékkal szolgál a *Notitia* keletkezéstörténetéhez. Amellett, hogy általa könnyebbé válhat a kéziratban maradt leírások azonosítása és datálása, fontos dokumentum a magyar kartográfia-történet szempontjából, mivel Bél minden esetben említést tesz a megyetérkép készítésének pillanatnyi helyzetéről.

Bél Mátyás azok számára, akiket adatgyűjtéssel bízott meg egy adott megyében, legtöbb esetben elkészített egy kérdőívet, amely megszabta az illetőnek, hogy milyen adatokat jegyezzen fel. Ez tette lehetővé számára, hogy szisztematikusan, egységes szempontrendszer alapján dolgozhassa fel a magyarországi viszonyokat. Ilyen természetű kérdőív a „Sciagraphia describendi Inclycti Comitatus Nagy-Hont” című kézirat is, amely Nagyont vármegye leírásához ad segítséget egy ismeretlen személynek. A „Sciagraphia” azért érdekes, mert tükrözi Bélnek a vármegyeleírások szerkezetéről való, ekkorra már kiforrott elképzeléseit. Megmutatja továbbá, milyen sokrétű és gazdag anyagot kívánt Bél felhalmozni egy-egy leírásban.

Szintén a pozsonyi anyaghoz tartozik az a jegyzék, amely Bél Mátyás könyveit sorolja fel. Korabeli, igen jó minőségű kéziratot könyvjegyzékről van szó, amely valószínűleg közvetlenül a tudós halála után készült. Az inventárium egyrészt lehetővé teszi a könyvvállomány szinte száz százalékos beazonosítását, másrészt meg tudható belőle, hogy a pozsonyi tudós miből,

milyen anyagból dolgozott, mi állt a rendelkezésére a különböző tárgyú – történeti, nyelvészeti – kutatásai során. Emellett a jegyzék elsőrendű forrás Bél olvasottságának, érdeklődési területeinek megismeréséhez.

Bél líceumi rektori munkájáról tanúskodik a kéziratok néhány darabja. Ide tartozik a tudós 1714. évi szabályzat-tervezete a líceum számára; a líceum anyakönyve; a tanárok heti munkájának, illetve a hetenkénti tanári értekezleteknek a jegyzőkönyve. A hetenkénti tanácskozásokról készült Bél-féle jegyzőkönyvek szintén kiváló adalékok a líceum egykori hétköznapjainak ismeretéhez.

Tóth Gergely a katalógus összeállításánál figyelembe vette azt a tényt, hogy a líceumi kéziratok jelentős részét a tudós nyomtatásban is megjelent műveinek a piszkozatai teszik ki – ezért esetükben főleg a munkafolyamatban betöltött szerepük, készítőjük személye, a bennük található bejegyzések, valamint datálásuk bír fontossággal. Az egyes tételek részletesen kitérnek a kézirat tartalmára, keletkezési idejére, más kéziratokhoz való viszonyára, a benne lévő javításokra.

A függelékben több fontos kézirat (újonnan talált levelek, a „Nagyont vármegyéhez” írt Bél-féle kérdőív, Bél könyvtárának inventáriuma) eredeti szöveggel közölve, teljes terjedelemben olvasható. A katalógushoz a helynév- és személynévmutatón kívül egy olyan index is tartozik, amely jelöli, hogy Bél Mátyás mely műveivel kapcsolatban maradtak fenn kéziratok a pozsonyi líceumi könyvtárban.

MAGYAR KRISZTINA

Régi Magyar Könyvtár III/XVIII. század. Magyarországi szerzők külföldön, nem magyar nyelven megjelent nyomtatványai. I. 1712–1760. Összeáll. DÖRNYEI Sándor és SZÁVULY Mária. Bp. 2005. OSzK, 357 l.

A „régikönyv” időhatárát – a külföldi példák nyomán – újabban nálunk is módosították a bibliográfiai kutatás. Szabó Károllyal ellen-

tétben az 1711. év helyett a 18. század végéig, 1800-ig tolta ki, és ezt veszi ma már figyelembe a hazai könyvtörténet is. Szintén ezt a gyakorlatot követi az a kutatás, amely az Országos Széchényi Könyvtárban, a Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségében a magyarországi szerzők 1712 után, külföldön, idegen nyelven megjelent munkáit kívánja számba venni.

Tekintettel arra, hogy a 18. század folyamán jelentősen megnőtt a könyvtermés, a jelen kötet csak az 1712–1760 közötti időszakban megjelent munkákat dolgozta fel. Igaz, hogy Petrik Géza a *Magyarország bibliográfiája 1712–1860* című művében már számba vette az ezen időszakban, külföldön, idegen nyelven megjelent munkákat, de összeállítása ma már nagyon hiányosnak és kiegészítésre szorulónak látszott. A nagyszabású pótlások végrehajtását elősegítette az a körülmény, hogy a jórészt külföldi gyűjteményekben szétszórtan található idevágó könyvek nagy része megtalálható az internetre került könyvtári katalógusokban.

Az összeállítók az adott időközben megjelent könyvek nagy száma miatt két részben dolgozzák fel az anyagot, és a választóvonalat az 1760. évben húzták meg. Véleményük szerint ezt nem csak mennyiségi, hanem tematikai okok is indokolják: míg korábban a vallási jellegű irodalom, a század második felében a világi témájú könyvek voltak nagyobb számban. (Lehet, hogy ezt az ideiglenes előzetes vélekedést a későbbiek során némileg módosítani kell; főleg a század végén megnövekvő könyvtermés miatt a „felezés” nem biztos, hogy arányos lesz.)

Csak önálló kiadványok kerültek a kötetbe, noha e korszakban már kibontakozik a folyóiratirodalom is. E cikkek feldolgozása azonban sok nehézséggel járt volna, akárcsak a könyvrészleteké. Eltértek az összeállítás készítői attól a korábbi gyakorlattól, amely szerint míg a „Petrik-pótlások”-ban az időrendet, e kötetben a betűrendet választották a rendezés alapjául. A kötet használhatóságát elősegíti, hogy az összeállítók a munka elején közlik a rövidített művek/ folyóiratok/ könyvek jegyzékét, valamint az előforduló könyvtárak mutatóját. Az 1823 leírást tartalmazó bibliográfiai összeállítás az OSZK említett mű-

helyének eddigi bibliográfiáihoz hasonló pontos kutatómunka eredménye és méltón sorakozik a régi magyar nyomtatványok korábbi feldolgozásai közé.

(K.G.Y.)

Kapronczay Katalin: A magyar orvosi szaksajtó- és könyvkiadás a reformkorban és a neoabszolutizmus korában (1831–1867). Bp. 2004. OPKM.141 l.

A szaksajtó története egy kicsit mostoha gyermeke a sajtótörténetnek. Igaz, hogy maga a sajtótörténet is sokáig háttérbe szorult diszciplína volt, de míg ez utóbbinak sikerült kivívnia a maga tudománybeli emancipációját, a szaksajtó helye csaknem mindmáig vitatott maradt. Többnyire kiszorultak a szaklapok a sajtótörténeti összefoglalásokból, vagy csak éppen hogy említés történt róluk. A mellőzés indoka az volt, hogy e lapok jellege miatt inkább tartoznak az illető tudományág történetéhez, hiszen nem napi aktualitásokat, hanem valamely tudomány vagy szakma közleményeit, híreit tartalmazták. De tudománytörténeti kútfőként sem méltatták gyakran figyelemre. Így mint korábban a teljes sajtótörténet, a szaksajtó is szinte mindmáig az interdiszciplinaritás jelszavával két szék között a pad alá esett.

Szerencse, hogy ma már felismerték, hogy a fenti megfontolások nem vezethetnek e lapműfaj történetének teljes kiiktatásához. Hiszen akár a sajtótörténet részeként, akár tudománytörténeti forrásként nem mellőzhető történeti feltárása. Kapronczay Katalin munkája bizonyítja, hogy a magyar orvosi szaksajtó és könyvkiadás kérdései mind sajtó-, mind könyv-, mind tudománytörténeti szempontból is igényt tarthat érdeklődésünkre.

A szerző az 1831–1867 közti időszak történetét dolgozta fel, azokat az évtizedeket, amikor megindultak az első magyar orvostudományi folyóiratok, és kezdetét vette az orvosi szakkönyvkiadás. Utal arra is, hogy már egy évtizeddel korábban, 1730-tól kezdve történetek kezdeményezések Fischer Dániel révén orvosi szakfo-